

MILLIY GVARDIYA BO'LINMALARI TOMONIDAN HUQUQBUZARLIKLAR BARVAQT PROFILAKTIKASINI TASHKIL ETISH SHAKLLARI

Adashov Hojiboy Xusan o'g'li
O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi
universiteti magistranti

Annotatsiya: maqolada O'zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasi, uning huquqiy asosi, huquqbuzarliklar profilaktikasining turlari, uni amalga oshiruvchi organlar, bu sohadagi islohotlar va sohani rivojlantirishga oid takliflar haqida fikrlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: huquqbuzarliklar profilaktikasi, huquqiy asos, profilaktika turlari, amalga oshiruvchi organlar, islohotlar, profilaktika inspektori, takliflar.

Huquqbuzarliklar profilaktikasini jinoyatchilikka qarshi kurashishning bosh yo'nalishiga aylantirish, qonun buzilishlarining oldini olish va ularni bartaraf etishning tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini yanada takomillashtirish bo'yicha puxta o'ylangan va izchil harakatlarni davom ettirish zarurati oshib bormoqda. Shuningdek, huquqbuzarliklar sodir etilishining sabab va shart-sharoitlarini bartaraf etish tizimini takomillashtirish istiqbollari tadqiq etish ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. O'tgan davr mobaynida respublikamizda huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilib, bu boradagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi yaxlit normativ-huquqiy baza shakllandi. Huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimining samarali faoliyati natijasida mamlakatda huquq-tartibot mustahkamlanib, kriminogen vaziyat sezilarli darajada yaxshilandi. Bugungi kunda huquqni muhofaza qiluvchi organlarning faoliyatini tashkil etish uslublarini tubdan o'zgartirish, qonun buzilishi holatlarini fosh etish va choralar ko'rish emas, balki mazkur holatlarning barvaqt oldini olish va profilaktikasini ta'minlashni, ushbu idoralarning eng asosiy vazifasiga aylantirish, huquqbuzarliklarning umumiy profilaktikasi chora-tadbirlarining samarali tizimini joriy etish, huquqbuzarliklar profilaktikasi subyektlari faoliyatida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishni keng yo'lga qo'yish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Har bir davlat bor ekanki, o'z huquq tizimi va qonunlari mavjud. Barcha fuqarolar belgilangan qonunlarga birdek amal qilishi va boshqalarning huquqlariga putur

yetkazmasligi lozim. Bu davlatning rivoji va tinchligi uchun eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Qonundan chetga chiqish esa huquqbuzarlikni keltirib chiqaradi. Huquqni muhofaza qiluvchi organlar sodir etilgan huquqbuzarlikka qarshi kurashishadi: aybdorni topishadi, so‘roq qilishadi, sabablarni aniqlashadi va hokazo. Buning uchun ko‘p mablag‘ va ishchi kuchi kerak bo‘ladi. Shu sabab huquqbuzarlik sodir bo‘lishidan avval uni oldini olgan ma‘qul. Bunday holatda huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasi bizga yordamga keladi.

Bunda profilaktika so‘ziga e‘tibor berish lozim. Profilaktika so‘zi lotincha so‘z bo‘lib ma‘nosi “oldini oluvchi”, “saqlovchi” degan ma‘nolarni anglatadi. Bundan kelib chiqadiki, huquqbuzarliklar profilaktikasi deganda huquqbuzarliklarni oldini olish tushuniladi. Yanada aniq huquqiy javob “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonunning 3-moddasida keltirib o‘tilgan: “Huquqbuzarliklar profilaktikasi - huquq-tartibotni saqlash hamda mustahkamlash, huquqbuzarliklarni aniqlash, ularga barham berish, shuningdek huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablarini va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarni aniqlash, bartaraf etish maqsadida qo‘llaniladigan huquqbuzarliklar umumiy, maxsus, yakka tartibdagi va viktimologik profilaktikasining huquqiy, ijtimoiy, tashkiliy va boshqa chora-tadbirlari tizimi”.

Mustaqillikka erishganimizdan so‘ng huquqbuzarliklar sohasini amalga oshirishga oid, yanada takomillashtirishga oid juda ko‘plab qonun va qarorlar qabul qilingan. Ammo, 2014-yil 14-mayda qabul qilingan “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonun bu sohada haqiqiy tub burilish bo‘lib xizmat qildi. Chunki shu sanaga qadar huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasini tartibga soluvchi yagona rahbariy qonun hujjati yo‘q edi. Bu qonunda ilk bora huquqbuzarliklar profilaktikasi nima ekanligi, uning prinsiplari, turlari, huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshiruvchi organlar haqida batafsil ma‘lumotlar berib o‘tilgan.

“Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonunda huquqbuzarliklar profilaktikasining quyidagi turlari ko‘rsatib o‘tilgan:

- huquqbuzarliklarning umumiy profilaktikasi;
- huquqbuzarliklarning maxsus profilaktikasi;

- huquqbuzarliklarning yakka tartibdagi profilaktikasi;
- huquqbuzarliklarning viktimologik profilaktikasi.

Huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi organlar hamda muassasalarning huquqbuzarliklarning oldini olish, huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablarini va ularga imkon berayotgan shart- sharoitlarini aniqlash, bartaraf etish bo'yicha faoliyati huquqbuzarliklarning umumiy profilaktikasi hisoblanadi. Bunda kam mablag' va ishchi kuchini jalb etgan holda ko'proq natijaga erishish ko'zda tutiladi. Masalan, televideniye, radio, ijtimoiy tarmoqlar orqali yoki davra suhbatlari va hokazolar orqali profilaktik ogohlantiruvlar e'lon qilish.

Huquqbuzarliklar profilaktikasini bevosita amalga oshiruvchi organlar va muassasalarning ayrim turdagi huquqbuzarliklar profilaktikasiga, bu turdagi huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablarini va ularga imkon berayotgan shart- sharoitlarni bartaraf etishga, ayrim toifadagi shaxslarni aniqlash va ularga profilaktik ta'sir ko'rsatishga qaratilgan maxsus tadbirlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirishga doir faoliyati huquqbuzarliklarning maxsus profilaktikasi. Ayrim toifadagi yoki mavsumiy huquqbuzarliklarga qarshi aynan maxsus profilaktika qo'llaniladi. Masalan, giyohvand moddalarga qarshi "Qoradori" maxsus profilaktik tadbiri, voyaga yetmaganlar toifasi uchun profilaktik tadbirlar va hokazo.

Huquqbuzarliklar profilaktikasini bevosita amalga oshiruvchi organlar va muassasalarning g'ayri-ijtimoiy xulq-atvorli, huquqbuzarliklar sodir etishga moyil bo'lgan, huquqbuzarliklar sodir etgan shaxslarni aniqlash, ularning hisobini yuritish va ularga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishga doir faoliyati huquqbuzarliklarning yakka tartibdagi profilaktikasi. Huquqbuzarliklar profilaktikasining bu turi shaxslar bilan individual tarzda ishlashni nazarda tutadi. Bunda shaxsning xulq-atvori, psixikasi va boshqa jihatlari hisobga olingan holda quyidagi chora-tadbirlar qo'llanilishi mumkin: profilaktik suhbat, rasmiy ogohlantirish, majburiy davolanishga yuborish va hokazo.

Huquqbuzarliklar profilaktikasini bevosita amalga oshiruvchi organ yoki muassasaning muayyan shaxsning huquqbuzarlikdan jabrlanuvchiga aylanishi xavfini

kamaytirishga qaratilgan profilaktika chora-tadbirlarini qo'llashga doir faoliyati huquqbuzarliklarning viktimologik profilaktikasidir. Huquqbuzarliklar

profilaktikasining bu turi ma'lum bir toifadagi shaxslarning muayyan huquqbuzarliklar oqibatida jabrlanuvchi bo'lib qolishini oldini olishni nazarda tutadi.

Yakka tartibdagi profilaktikaning quyidagi ta'sir usullari mavjud:

- ishontirish;
- rag'batlantirish;
- majburlash¹².

Ishontirish – profilaktika qilinuvchiga tarbiyaviy ta'sir o'tkazishning asosiy metodi.

Tarbiyalash-ishontirishdir. Ishontirish ish va so'z orqali amalga oshiriladi. Ishontirish usuli sof tarbiyaviy xususiyatga ega bo'lib, ular profilaktika qilinayotgan shaxsning huquqlarini aslo cheklamaydi. Huquqbuzarliklarning yakka tartibdagi profilaktikasida qo'llaniladigan odatdagi ishontirish choralari suhbatlar, jamoat tashkilotlari va mehnat jamoalaridagi muhokamalar, jamoat tarbiyachilari, murabbiylar kabilarni tayinlash kiradi.

Rag'batlantirish – profilaktik ta'sirning muhim metodlaridan bo'lib shaxsning ijobiy qarashlari, xizmatlarini takomillashtirish va mustaxkamlashga xizmat qiladi. Rag'batlantirish moddiy-ma'naviy bo'lishi mumkin. Rag'batlantirishdan ko'zlangan asosiy maqsad profilaktika qilinayotgan shaxsning ijtimoiy muhit bilan munosabatini to'g'ri yo'lga qo'yishdan va jinoiy niyatlardan qaytarishdan iborat. Masalan. Profilaktika qilinayotgan shaxsni ishga joylashtirishning o'zi yetarli emas, unga jamoa bilan til topishida, uning to'la huquqli a'zosiga aylanishida ko'maklashish zarur. Profilaktika qilinayotgan shaxsni guruhning salbiy ta'siridan saqlab qolish uchun uni nafaqat guruhdan ajratib olish, balki unga ijobiy ta'sir ko'rsata oladigan guruhga kirishiga imkoniyatlar yaratish zarur bo'ladi.

Majburlash – profilaktika qilinuvchiga tarbiyaviy ta'sirning yordamchi istisno tariqasidagi usulidir. U faqat boshqa usullar samara bermaganda qo'llaniladi.

So'nggi yillarda bu sohaga qaratilayotgan e'tibor juda ham katta hisoblanib, davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Chunki, yildan-yilga huquqbuzarliklar soni ortib borayotgan edi. Bu holatda sohaga yanada bilimli, malakali va fidoiy kadrlar zarurligi ko'rinib qoldi. shu maqsadda ko'plab islohotlar amalga oshirilmoqda. Bilamizki, sohaning

asosiy ishchi kuchi profilaktika inspektorlari hisoblanadi. Ularning samarali ishlashi uchun barcha zarur shart-sharoitlar yaratib berilmoqda, oylik maoshlari oshirilmoqda, xizmat uylari berilmoqda. Buni davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev ham quyidagi gaplari orqali ta'kidlab o'tgan:

“Profilaktika inspektorlari faoliyatini takomillashtirish, ularning shaxsiy mas'uliyatini oshirish, sodir etilgan har bir jinoyatni tahlil qilish, jinoyatchilikni professional darajada aniqlash lozim. Profilaktika inspektorlari xizmat uylari, imtiyozli kreditlar asosida mashinalar bilan ta'minlanayotgani ular mahallaning har bir xonadoni bilan samarali ishlashida muhim ahamiyat kasb etmoqda”.

Huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasini yanada rivojlantirish yo'llari. Huquqbuzarliklar profilaktikasini sohasini yanada takomillashtirishga oid quyidagi shaxsiy fikrlarni bayon etsak:

Birinchi, sohada yuridik kadrlar juda ham oz miqdorda. Shu sabab yuqoridagidek huquqbuzarliklar profilaktikasiga yuridik kadrlarni tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalarini maqsadli ko'paytirish lozim.

Ikkinchi, profilaktika inspektorining ish yuklamasi va ish soatini qayta ko'rib chiqish lozim. Bunda profilaktika inspektorlariga har qanday tegishli bo'lmagan mansabdor shaxs yoki davlat organi tomonidan o'z xizmat faoliyatiga bog'liq bo'lmagan vazifalar berilishini qat'iy taqiqlash shart. Ish soati ko'pligidan esa oilasi va boshqa ishlarga vaqt topa olmaydi. Bu haqida Shavkat Mirziyoyevning quyidagi jumllarini keltirib o'tish o'rinli:

“Qaysi hokim profilaktika inspektorini qabul qilib, gaplashdi? Uning bir kunlik ishini, oilaviy sharoitini o'rgandi? Hamma “kattakon” uchastka noziriga buyruq beradi. U hamma narsa bilan shug'ullanyapti, ko'p vaqt yo'qotyapti, asosiy ishi qolib ketyapti. O'zi eng katta mehnatkash – profilaktika inspektori. Agar unga sharoit yaratsak, u davlatdan rozi bo'lib ishlasa, ko'p masalalar hal bo'ladi”.

Uchinchi, aholining huquqiy ongini oshirishga doir chora-tadbirlarni kuchaytirish. Aholida huquqiy ong qanchalik kuchli bo'lsa, huquqbuzarliklarning sodir etilish darajasi ham o'z-o'zidan kamayadi.

To'rtinchidan, sohaga faqatgina yetarli bilim va ko'nikmaga ega bo'lgan nomzodlarni qabul qilish tizimini yo'lga qo'yish va ularning muomala madaniyatiga alohida e'tibor qaratish lozim.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasiga qaratilayotgan e'tibor natijasida hozirgi kunga kelib huquqbuzarliklarning sodir etilish darajasi sezilarli kamayib bormoqda va ishonamizki, yaqin yillar ichida bu ko'satkichlar bundanda ijobiyroq ko'rinishga keladi. Shu sabab sohaga e'tiborni bir zumga ham kamaytirmaslik lozim. Tinchlik bu buyuk ne'mat. Tinchlikni saqlovchilar esa bu ne'matning qanchalik muhim va totli ekanligini juda yaxshi bilishadi. Aholi ham bu ne'matning qanchalik muhim va kerak ekanligini anglab yetmoqda, shu sabab jamiyat, davlat rivojlanmoqda va yuksalmoqda.

Adabiyotlar:

1. Абдувалиев, Н., & Арипова, А. (2021). Дажность культуры общения в деятельности инспекторов профилактики правонарушений. Scientific progress, 2(1), 333-335.
2. Икрамова, Л., (2021). Роль культуры общения инспекторов профилактики в предупреждении преступности. Scientific progress, 1(6), 476-479.